

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevia oikeudenkäymiskaaren säännöksiä.

Hovioikeuden seulontamenettelyä muutettaisiin niin, että esittelystä ratkaistavien valitusasioiden tavoin myös hovioikeuden pääkäsittelystä ratkaistavat asiat kuuluisivat seulontamenettelyn piiriin. Seulontamenettelyssä tutkittaisiin, onko selvää, että käräjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuuteen voidaan valituksesta huolimatta luottaa. Hovioikeuden velvollisuus toimittaa pääkäsittely olisi voimassa vasta käsiteltäessä valitusta

seulontamenettelyn jälkeen siinä tapauksessa, että valituksen perusteella on ilmennyt aihetta epäillä käräjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuutta. Vaikka tällaista epäilystä ei seulontamenettelyssä olisi ilmennytkään, valituksen käsittelyä olisi hovioikeudessa jatkettava, jos käräjäoikeudessa tuomitun rangaistuksen ankaruus tai asian erityinen merkitys asianosaiselle sitä edellyttää.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin neljän kuukauden kuluttua sen hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIAALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT	3
1. Nykytila	3
1.1. Lainsäädäntö ja käytäntö	3
1.2. Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö	4
1.3. Nykytilan arviointi	4
2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	7
3. Esityksen vaikutukset.....	8
4. Asian valmistelu.....	9
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	10
1. Lakiehdotuksen perustelut	10
1.1. Laki oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta	10
26 luku. Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa	10
2. Voimaantulo.....	14
3. Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	14
LAKIEHDOTUKSET	15
oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta.....	15
LIITE	16
RINNAKKAISTEKSTI	16
oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta.....	16

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila

1.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Seulontamenettelyä hovioikeudessa koskevat oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 ja 2 a § tulivat voimaan 1 päivänä lokakuuta 2003. Sanotun luvun 2 §:n 1 momentissa säädetään, että hovioikeus päättää ensin, otaanko valitus enempään tutkintaan (*seulontamenettely*). Valituksen tutkimista ei jatketa, jos hovioikeus yksimielisesti toteaa olevan selvää, että:

1) asiassa ei ole 15 §:n nojalla toimitettava pääkäsittelyä;

2) käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ole virheellinen; eikä

3) asianosaisen oikeusturva asian laatu huomioon ottaen muustakaan syystä edellyttä valituksen käsittelyn jatkamista.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:n 1 momentissa säädetään, että hovioikeuden on toimitettava pääkäsittely sitä koskevasta vaatimuksesta riippumatta, jos asian ratkaiseminen riippuu käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun tai käräjäoikeuden katselmusta toimittaessaan tekemien havaintojen uskottavuudesta taikka hovioikeudessa vastaanotettavasta uudesta suullisesta todistelusta. Käräjäoikeudessa vastaanotettu todistelu on tällöin tarpeellisilta osiltaan otettava vastaan ja katselmus toimitettava uudelleen pääkäsittelyssä, jollei estettä ole.

Seulontasäännösten tultua voimaan hovioikeudet Vaasan hovioikeutta lukuun ottamatta tulkitsivat 2 §:n 1 momentin 1 kohdan viitasta 15 §:ään seulontamenettelyn tarkoituksen mukaisesti niin, että 15 §:n mukainen pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuus ei voinut olla seulontamenettelyssä voimassa samanlaisena kuin ennen seulontamenettelyn säätämistä. Mainitun tulkinnan mukaan myös hovioikeuden pääkäsittelystä ratkaistavat valitusasiat, joiden ratkaiseminen käräjäoikeudessa oli riippunut suullisen todistelun tai katselmushavaintojen uskottavuudesta, saattoivat 2 §:n 1 momentin 1 kohdan sanamuodosta huolimatta tulla seulotuiksi, jos käräjä-

oikeuden ratkaisun oikeellisuuteen voitiin luottaa.

Korkein oikeus antoi 16 päivänä marraskuuta 2004 hovioikeuden seulontamenettelyä koskevan ennakkoratkaisun 2004:116. Sen mukaan hovioikeudessa pääkäsittelystä ratkaistavat asiat, joissa on arvioitava suullisen todistelun uskottavuutta, eivät kuulu seulontamenettelyn piiriin (samalla kannalla KKO 2004:117, KKO 2005:11 ja 12). Mainitun ennakkoratkaisun jälkeen seulontamenettelyä on voitu soveltaa ainoastaan esittelystä ratkaistavissa asioissa.

Seulontamenettelyä säädettyä eduskunnan tarkoituksena oli lakivaliokunnan mietinnön mukaan (LaVM 27/2002 vp, s. 7—8) sisällyttää myös pääkäsittelyasiat seulontamenettelyn piiriin, kuten hallituksen esityksessä 91/2002 vp valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi ehdotettiin. Lain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan saaman sanamuodon vuoksi tämä tarkoitus ei toteutunut.

Seulontamenettelyllä pyrittiin hallituksen esityksen mukaan siihen, että valitukset käsiteltäisiin siinä laajuudessa kuin oikeusturvatarpeet edellyttävät. Näin hovioikeuden voimavarat voitaisiin kohdentaa aiempaa tehokkaammin niihin asioihin, joiden täystutkimtaan oli olemassa todellinen oikeussuojan tarve. Samalla ruuhkautumiskehitys pysähtyisi. Seulontamenettely täytti tämän tarkoituksen sellaisena kuin useimmat hovioikeudet sen omaksuivat. Ratkaisematta olevien asioiden määrän kasvu pysähtyi hovioikeuksissa seulontamenettelyn voimaantulon jälkeen ja kehitys kääntyi nopeasti laskevaksi. Hovioikeuksiin saapuneiden asioiden määrä vähentyi vuonna 2004 edelliseen vuoteen verrattuna noin 5 prosenttia, mutta ratkaisematta olevien asioiden määrä oli vuoden 2004 lopussa noin 16 prosenttia pienempi kuin vuoden 2003 lopussa (7 866/9 361). Keskimääräinen käsittelyaika lyhenyi tänä aikana 8,8 kuukaudesta 8,2 kuukauteen. Esittelystä asiat ratkaistiin 8,8 kuukaudessa ja pääkäsittelystä 13,1 kuukaudessa. Seulonta-

ratkaisujen osuus annetuista ratkaisuista oli 21,5 prosenttia. Seulotuissa asioissa käsittelyaika oli keskimäärin kaksi kuukautta.

Pääkäsittely toimitettiin 20,5 prosentissa kaikista asioista (2 886/14 044). Pääkäsittelystä ratkaistuissa asioissa käräjäoikeuden ratkaisun perusteluja ja lopputulosta muutettiin näytön uudelleen arvioinnin johdosta 30,2 prosentissa (855). Käräjäoikeuden ratkaisua ei muutettu lainkaan 32,1 prosentissa (908) ja 15,6 prosentissa (442) muutettiin vain perusteluja, mutta ei lopputulosta.

1.2. Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Ulkomaisia muutoksenhakujärjestelmiä on kuvailtu hallituksen esityksessä 91/2002 vp, s. 19—24.

Norjassa on sellaisissa rikosasioissa, joissa on voitu tuomita vankeutta enintään kuusi vuotta, voimassa samankaltainen seulontamenettely kuin Suomessa. Hovioikeutta vastava lagmansrett voi tällaisessa asiassa seuloa valituksen pois enemmästä käsittelystä, jos on selvää, että valitus ei johda tulokseen. Myös sellainen valitus, jossa on riitautettu alioikeuden arviointi suullisesta näytöstä voidaan tällaisessa asiassa seuloa pois ilman uutta suullista käsittelyä.

Norjan valtioneuvosto on maaliskuussa 2005 hyväksynyt ehdotuksen uudeksi riitaasioiden oikeudenkäyntilaiksi (Ot.prp.nr. 51/2004-2005), jossa rikosasioissa noudatettava seulontamenettely ulotettaisiin kaikkiin riita-asioihin riidan kohteen rahamääräisestä intressistä riippumatta. Tätä on perusteltu sillä, että toivottomien valitusten käsittely aiheuttaa asianosaisille tarpeettomia lisäkustannuksia. Myös riita-asiassa seulontaratkaisu tehtäisiin kirjallisessa menettelyssä ilman asian suullista käsittelyä.

Ruotsissa valittaminen edellyttää useissa tapauksissa hovioikeuden myöntämää valituslupaa. Valtiopäivien käsiteltäväksi on maaliskuussa 2005 annettu esitys (Reg. Prop. 2004/05:131), jonka tarkoituksena on laajentaa valituslupaa edellyttävien muutoksenhakuasioiden alaa. Valituslupaa edellyttäisivät useimmat riita-asiat riidan kohteen rahamääräisestä intressistä riippumatta. Rikosasioissa valituslupaa edellytetään asioissa, joissa vas-

taajaa ei ole tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin sakkoon tai vastaaja on vapautettu syytteestä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enintään kuusi kuukautta vankeutta. Tätä esityksellä ei ole tarkoitus muuttaa. Suullisen todistelun vuoksi pääkäsittelystä ratkaistavat asiat eivät valitusluvan myöntämistä harkittaessa ole Ruotsissa-kaan missään erityisasemassa, vaan valituslupaa edellyttävät asiat määräytyvät kuvattulla tavalla niiden laadun mukaisesti käsittelyjärjestyksestä riippumatta.

Ruotsissa oikeudenkäyntiä hovioikeudessa on pidetty ongelmallisena siksi, että se useimmissa valitusasioissa johtaa hovioikeudessa täysimittaiseen uuteen käsittelyyn, vaikka asia on jo kertaalleen käräjäoikeudessa käsitelty. Lainkäytön painopistettä halutaan esityksellä siirtää käräjäoikeuteen ja hovioikeuden tehtävä olisi oikeudenkäynnin toistamisen sijasta valvoa, että käräjäoikeusratkaisut eivät ole virheellisiä. Täysimittainen oikeudenkäynti aloitettaisiin valitusluvan piiriin kuuluvissa asioissa hovioikeudessa lähtökohtaisesti vain, jos ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Siksi valituslupaperusteisiin esitetäänkin muutoksia, jotka nykyistä paremmin vastaisivat tätä hovioikeuden valvontatehtävää. Esitettävien uusien valituslupaperusteiden mukaan valituslupa on myönnettävä, jos on syytä epäillä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta tai sen oikeellisuutta ei valituslupaa myöntämättä ole mahdollista arvioida. Hovioikeuden täystutkinta kohdennettaisiin näin ainoastaan sellaisiin käräjäoikeuden ratkaisuihin, joiden uudelleen käsittelylle on asiallinen peruste sen vuoksi, että ne saattavat olla virheellisiä. Esityksen perustelujen mukaan lainkäytöstä tulisi näin aikaisempaa joutuisampi vaatimatta tarpeettomia lisäresursseja.

1.3. Nykytilan arviointi

Edellä selostetut vuoden 2004 tilastotiedot muodostuvat valtaosin ajalta ennen mainittua korkeimman oikeuden marraskuussa 2004 antamaa ennakkoratkaisua, jota ennen useimmat hovioikeudet edellä kerrotulla tavalla tulkitsivat pääkäsittelyasioidenkin kuuluvan seulontamenettelyn piiriin. Näihin lu-

kuihin on päästy osaksi sillä, että hovioikeuslain 9 §:n (383/2003) mukaisen niin sanotun kevennetyn kokoonpanon käyttöalaa laajennettiin seurantamenettelyn säätämisen yhteydessä. Osaksi syynä on ollut se, että marraskuuhun 2004 mennessä tilastoitujen pääkäsitteilypyyntöjen perusteella arvioituna pääkäsitteilyjen määrä olisi ollut noin 19 prosenttia suurempi kuin se olisi ollut ilman seurantamenettelyä. Korkeimman oikeuden omaksuman kannan vuoksi on odotettavissa, että näiden lukujen osoittama kehitys ratkaisematta olevien asioiden määrässä kääntyy takaisin kasvavaksi ja käsittelyaikojen voidaan ennakoida alkavan taas pidentyä.

Pääkäsitteilyä ei siis marraskuuhun 2004 mennessä seulonnan vuoksi toimitettu noin viidenneksessä kaikista pääkäsitteilyasioista. Tästä huolimatta toimitetuista pääkäsitteilyistä noin kolmanneksessa ei ilmennyt aihetta muuttaa kärjäoikeuden ratkaisua. Aiheettomiksi osoittautuvat pääkäsitteilyt hovioikeudessa viivästyttävät kärjäoikeudessa voittaneen osapuolen oikeuksien toteutumista. Ne aiheuttavat todistajina kuultaville henkilöille tarpeetonta vaivaa ja lisäävät asianosaisten oikeudenkäyntikulua ilman, että aihetta kärjäoikeuden oikeaksi osoittautuneen ratkaisun muuttamiseksi olisi ilmennyt. Aiheettomien pääkäsitteilyjen seurauksena aiheellisten valitusten käsittely ja kärjäoikeudessa aiheettomasti hävinneen asianosaisen oikeuksien toteutuminen viivästyvät.

Nykyinen oikeustila, jossa pääkäsitteilyasiat eivät kuulu seurantamenettelyn piiriin, on omiaan tarpeettomasti kuormittamaan hovioikeuksia ja syyttäjälaitosta aiheettomiksi osoittautuvilla pääkäsitteilyillä erityisesti rikosasioissa. Vastaajan asemaan nimittäin vaikuttaa, valittaako hän ainoastaan rangaistuksen mittaamisesta vai myös syyksi lukemisesta. Rangaistuksen mittaamista koskevan asian ratkaiseminen ei yleensä riipu suullisen todistelun uskottavuudesta, jolloin valitus on mahdollista ratkaista vain lyhyen käsittelyajan vaativassa seurantamenettelyssä. Syyksi lukeminen taas useimmiten perustuu suullisen todistelun uskottavuuden arviointiin, jolloin se on ratkaistava pitkän käsittelyajan vaativasta pääkäsitteilystä. Tämän vuoksi vastaaja voi saada tuomion täytäntöönpanon pääkäsitteilyn vuoksi siirretyksi tuonem-

maksi valittamalla nimenomaan syyksi lukemisesta siinäkin tapauksessa, että hänen todellinen tyytymättömyytensä koskisi ainoastaan rangaistuksen mittaamista.

Kokemukset seurantajärjestelmästä eivät ole olleet pelkästään myönteisiä. Korkeimman oikeuden seurantamenettelystä antamien ennakkoratkaisujen joukossa on tapauksia, joissa hovioikeus on seulonut valituksen pois enemmästä tutkinnasta, vaikka asia ei kärjäoikeuden ratkaisun perusteella ole ollut seurantamenettelyn tarkoituksen mukaisesti oikeudellisesti selvä ja yksinkertainen (KKO 2004:117, KKO 2005:13, KKO 2005:22). Tapauksessa KKO 2005:46 seulonnan edellytykset eivät täytyneet, koska ei ollut selvää, että kärjäoikeuden menettely edunvalvojan vapauttamista koskevassa asiassa olisi ollut virheetöntä. Tapauksessa KKO 2005:30 vastaaja oli kärjäoikeudessa tuomittu törkeästä huumausainerikoksesta 5 vuodeksi 3 kuukaudeksi vankeuteen. Valittaessaan hovioikeudelle hän oli vaatinut rangaistuksen alentamista ja riitauttanut ne olennaiset perusteet, jotka kärjäoikeuden tuomion mukaan olivat vaikuttaneet hänen tekonsa törkeysarviointiin ja rangaistuksen mittaamiseen. Hänen oikeusturvansa katsottiin edellyttävän valituksen käsittelyn jatkamista, eikä valitusta olisi saanut seuloa. Tapauksessa KKO 2005:33 lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta annetun päätöksen muuttamista koskevassa asiassa valitusta ei olisi saanut seuloa, koska tällaista asiaa koskevilla ratkaisuilla on suuri merkitys sekä vanhemmille että lapsille. Valittajana olleen isän oikeusturva edellytti asian käsittelyn jatkamista hovioikeudessa.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luku sääntelee valitusasian käsittelyä hovioikeudessa. Mainittu luku sisältää säännökset valituksen käsittelyjärjestyksestä, jossa seurantamenettely on osa valitusasian valmistelua. Mikäli valitusta ei seuloa pois enemmästä tutkinnasta, asian valmistelu jatkuu täystutkinnassa. Seuranta on mainitun luvun 2 §:n 2 momentin mukaan mahdollista valmistelun päättymiseen asti. Valmistelun päättyttyä asia ratkaistaan joko pääkäsitteilystä tai esittelystä riippuen lähinnä siitä, onko asiassa esitetty suullista todistelua vai ainoastaan kirjallista todistelua tai ei todistelua lainkaan. Pääkäsitte-

lyn toimittamista koskevat luvun 14 ja 15 § sääntelevät valituksen käsittelyä valmistelun jälkeisessä täystutkinnassa. 14 § sääntelee pääkäsittelyn toimittamista asianosaisen vaatimuksesta. Kun nykytilassa seulonta edellyttää, että asiassa ei ole toimitettava 15 §:n nojalla pääkäsittelyä, se tarkoittaa, että seulonnan edellytykset asian valmistelussa riippuvat menettelystä valituksen täystutkinnassa. Se, että seulontamenettelyyn voidaan ryhtyä vain, mikäli asian myöhempi käsittelyjärjestys täystutkinnassa ei edellyttäisi pääkäsittelyä, aiheuttaa muutoksenhakujärjestelmään epäjohdonmukaisuuksia, koska valittajan oikeusasema muutoksenhaussa voi muodostua erilaiseksi sillä perusteella, missä menettelyssä valitus on hovioikeudessa täystutkinnassa käsiteltävä.

Hovioikeuden ratkaisu, jolla valituksen enempi tutkiminen lopetetaan (seulontaratkaisu), ei ole muodollisesti asiaratkaisu, jolla hovioikeus ottaisi itsenäisesti kantaa asiassa ratkaistaviin näyttö- ja oikeuskysymyksiin. Lopettamalla valituksen enemmän käsittelyn seulontaratkaisu jättää voimaan kärjäoikeuden kannanotot niihin. Seulontaratkaisu ei siten ole rinnastettavissa oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 16 §:ssä tarkoitettuun hovioikeuden täystutkinnassa tehtävään asiaratkaisuun, jolla kärjäoikeuden ratkaisua ei muuteta. Vaikka tällaisella ratkaisulla hovioikeus hyväksyykin kärjäoikeuden kannanotot näyttö- ja oikeuskysymyksiin, se tulee seulontaratkaisusta poiketen asiaratkaisuna voimaan kärjäoikeuden ratkaisun sijasta.

Valituksen käsittelyn lopettavan seulontaratkaisun kuvatonlainen oikeudellinen luonne ei kuitenkaan tarkoita, että hovioikeus ei seulonnassa valvoisi kärjäoikeuden ratkaisun asiallista oikeellisuutta. Se on hovioikeuden nimenomainen tehtävä seulontamenettelyssä. Tällä oikeellisuusvalvonnalla hovioikeus täyttää valittajan oikeusturvaodotusta. Jos valitusta kärjäoikeuden tuomioon vertaamalla on kuitenkin selvää, että valittajan perusteltu oikeusturvaodotus ei kärjäoikeuden ratkaisun selvän oikeellisuuden vuoksi edellytä valituksen enempää käsittelyä, se voidaan asiaratkaisua antamatta seulontaratkaisulla lopettaa.

Oikeellisuusvalvontaan seulontamenettelyssä sisältyy kärjäoikeuden ratkaisuihin

kohdistuva luottamusperiaate. Sen mukaisesti seulontamenettelyyn perustuvassa muutoksenhaussa oletetaan, että kärjäoikeuden ratkaisu voi olla oikea ja että siihen voidaan luottaa, jollei valituksen johdosta synny epäilyä sen oikeellisuudesta. Seulontamenettelyssä hovioikeus valvoo ja arvioi kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta, mutta ratkaisee ainoastaan sen, onko valitus horjuttanut luottamusta kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuteen (LaVM 27/2002 vp, s. 7—8). Mikäli valitus ei sen mahdollisen täydentämisen jälkeenkään horjuta luottamusta kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuteen, valituksen enempi tutkiminen on lopetettavissa seulontaratkaisulla. Se kuitenkin edellyttää hovioikeuden yksimielisyyttä, että kärjäoikeuden ratkaisu on selvästi oikea. Mikäli valitus on horjuttanut luottamusta kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuteen, valituksen käsittelyä on jatkettava oikeudenkäymiskaaren 26 luvussa säädettyllä tavalla täystutkinnassa hovioikeuden asiaratkaisun antamiseksi.

Korkeimman oikeuden edellä mainitun ennakkoratkaisun 2004:116 jälkeen pääkäsittelystä ratkaistavissa asioissa ei noudateta luottamusperiaatetta. Valitukselta ei korkeimman oikeuden ratkaisun perustelujen mukaan silloin edellytetä kärjäoikeuden tuomioon kohdistuvan luottamuksen horjuttamista. Jos valituksessa on riitautettu kärjäoikeuden näytön arviointi, hovioikeuden on jo sen vuoksi tutkittava asia pääkäsittelyssä ja annettava asiaratkaisu riippumatta siitä, onko ja miten riitautusta valituksessa perusteltu.

Muutoksenhakujärjestelmän nykytilan keskeisin ongelma on se, että oikeuden saatavuus hovioikeuden asiaratkaisun muodossa riippuu asian käsittelyjärjestyksestä, eikä asian laadusta, kuten muissa sellaisissa eurooppalaisissa muutoksenhakujärjestelmissä, joihin sisältyy seulonnan tai muutoksenhakuluvan tapaisia edellytyksiä muutoksenhakuoikeuden käyttämiselle. Valitusasian käsittely hovioikeudessa esittelystä ja pääkäsittelystä ratkaistavissa asioissa on niin pitkälle eriytenyt, että koko muutoksenhaun lähtökohta ja tarkoitus kärjäoikeuden tuomion oikeellisuuteen kohdistuvana valvontana perustuu niissä vastakkaisille periaatteille.

Valittajan oikeusasema siihen nähden, onko hänellä oikeus saada valitukseensa hovi-

oikeuden asiaratkaisu, ei saa muodostua erilaiseksi pelkästään sen perusteella, missä menettelyssä hänen asiansa on hovioikeudessa käsiteltävä. Oikeuden tulee muutoksenhaussaakin olla valittajan saatavilla käsiteltävään asiaan nähden yhdenmukaisilla perusteilla riippumatta asian käsittelyjärjestyksestä. Muutoksenhaussa erilaisia asioita voidaan perustellusti kohdella eri tavoin, mutta nykyinen muutoksenhakujärjestelmä, joka kohtelee valittajia eri tavoin samanlaisissakin asioissa pelkästään käsittelyjärjestyksen perusteella, ei ole perusteltavissa, vaan se on kiireellisesti korjattava.

2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Hovioikeudessa pääkäsittelystä ratkaistavat asiat ehdotetaan kuuluviksi seurantamenettelyn piiriin. Tämä vastaa lakivaliokunnan perusteluissaan seurantamenettelyä säädettäessä ilmaisemaa tarkoitusta (LaVM 27/2002 vp, s. 7—8). Tarkistamalla tällä tavoin seurantamenettelyä oikeudenkäynnin painopiste siirtyisi entistä selvemmin kärjäoikeuteen. Oikeudenkäynnin tarkoituksiksi hovioikeudessa täsmentyisi kärjäoikeudessa jo käydyin oikeudenkäynnin toistamisen sijasta kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden valvominen kaikissa tapauksissa riippumatta valituksen käsittelyjärjestyksestä hovioikeudessa. Käsittelyaikoja hovioikeudessa pitkittävilta muista kuin oikeusturvasyistä toimitettavilta pääkäsittelyiltä voitaisiin välttyä. Tämä parantaisi kärjäoikeudessa voittaneen asianosaisen oikeusturvaa ja vähentäisi todistajille aiheutuvaa vaivaa. Hovioikeuksien ja syyttäjien resurssit voitaisiin kohdentaa niihin asioihin, joissa niitä tarvitaan. Valittajan oikeusturva ei kaventuisi, koska muutosta voisi edelleenkin hakea kaikenlaisissa asioissa. Seurannan edellytykset harkittaisiin tapauskohtaisesti kulloisenkin asian erityispiirteet huomioon ottaen.

Ehdotetussa sääntelyssä hovioikeuden velvollisuus toimittaa pääkäsittely oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 tai 15 §:n mukaisesti ei olisi voimassa seurantamenettelyssä, vaan vasta jatkettaessa valituksen tutkimista sen jälkeen täystutkinnassa. Hovioikeuden velvollisuutta toimittaa pääkäsittely täystut-

kinnassa silloin, kun asian ratkaiseminen riippuu suullisen todistelun uskottavuudesta, ei ehdoteta muutettavaksi. Tätä koskeva oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 § sääntelee valituksen käsittelyä täystutkinnassa sen jälkeen, kun valituksen käsittelyä on seurantamenettelyssä päätetty jatkaa. Ehdotetulla sääntelyllä korjataan ainoastaan edellä kuvattu muutoksenhakujärjestelmän epäjohtomukaisuus, jossa seurantaedellytykset riippuvat menettelystä valituksen täystutkinnassa. Seurantaamenettely osana valitusasian valmistelua ja valituksen täystutkinta sen jälkeen erotettaisiin selkeästi toisistaan eri menettelyvaiheiksi valituksen käsittelyjärjestyksessä. Valituksen käsittely jatkuisi valmistelun aloittamisen jälkeen seurantamenettelyssä, jossa tutkittaisiin, onko aihetta epäillä kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Jos näin joiltain osin olisi, käsittely jatkuisi täystutkintaisesti mahdollisen valmistelun jatkamisen jälkeen joko pääkäsittelystä tai esittelystä siitä riippuen, edellyttäkö asian ratkaiseminen hovioikeudessa suullisen todistelun uskottavuuden uudelleen arviointia.

Nykyinen seurantamenettely ei ole korkeimman oikeuden antamissa ennakkoratkaisuissa ilmenevällä tavalla täyttänyt sitä tarkoitusta, että seuranta hovioikeudessa kohdistuisi ainoastaan sellaisiin oikeudellisesti yksinkertaisiin kärjäoikeudessa selvästi oikein ratkaistuihin valitusasioihin, joissa asianosaisen oikeusturva ei edellytä valituksen käsittelyn jatkamista. Seurannan edellytyksiä on siksi tarkistettava ja täsmennettävä seurannan kohdistamiseksi ainoastaan sellaisiin asioihin, joissa valittajan oikeusturva ei vaarannu. Vaikka seurantamenettelyn alaa toisaalta laajennettaisiin sisällyttämällä myös pääkäsittelystä ratkaistavat asiat sen piiriin, sen alaa toisaalta kavennettaisiin säätämällä, että valitusta ei saisi seuloa, jos kärjäoikeudessa tuomitun rangaistuksen ankaruus tai asian erityinen merkitys asianosaiselle edellyttäisivät valituksen käsittelyn jatkamista.

Esityksen tavoitetta aiheettomiksi osoittautuvien pääkäsittelyjen välttämiseksi voitaisiin ajatella toteutettavaksi myös lieventämällä pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuutta muuttamalla ainoastaan mainittua 15 §:ää ja jättämällä 2 § muuttamatta. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi muuttamalla 15 §:ää niin, että

pääkäsittely olisi toimitettava vain, jos ilmeneisi aiheutta epäillä käräjäoikeuden uskottavuudesta tekemää arviointia. Samassa yhteydessä olisi valittajan vastapuolen oikeussuojan vuoksi säädettävä, että käräjäoikeuden ratkaisua ei saa muuttaa toimittamatta pääkäsittelyä, jos asian ratkaiseminen riippuu suullisen todistelun uskottavuudesta. Tämän sääntelyvaihtoehdon ongelma olisi kuitenkin se, että seulonnan edellytykset määräytyisivät edelleen valituksen täystutkintaa koskevasta säännöksestä käsin. Seulontamenettely osana valmistelua ja täystutkintaa eivät erotuisi toisistaan selkeiksi kahdeksi eri valituksen käsittelyvaiheeksi, vaan seulontamenettelylle ominainen luottamusperiaate olisi ilmaistu seulontasäännöksen lisäksi pääkäsittelyn toimittamista koskevassa säännöksessä.

Pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuuden lieventäminen muuttamalla 15 §:ää ja seulontamenettelyn sääntely osaltaan siitä käsin on ongelmallinen keino vähentää aiheettomiksi osoittautuvia pääkäsittelyjä siksi, että se koskisi kaikkia hovioikeuden pääkäsittelyssä käsiteltäviä valituksia. Pääkäsittelyasioita koskisi oma erillinen seulontamenettelynsä, jossa jokaisessa pääkäsittelyasiassa riippumatta siitä, millä perusteella valituksen käsittelyä on seulontamenettelyssä päätetty jatkaa, olisi tutkittava erikseen pääkäsittelyn toimittamisen aiheellisuus. Jos asian käsittelyä on päätetty jatkaa esimerkiksi 2 §:n 2 kohdan perusteella sen vuoksi, että käräjäoikeuden ratkaisun epäillään olevan oikeudellisesti väärä, hovioikeus voisi jättää pääkäsittelyn toimittamatta siinä tapauksessa, että näyttö olisi hovioikeuden mielestä arvioitu käräjäoikeudessa oikein. Asian ratkaiseminen ei silloin riippuisi suullisen todistelun uskottavuuden, vaan asian oikeudellisesta uudelleen arvioinnista. Tämä tarkoittaisi, että hovioikeus voisi jättää suullisen näytön arvioinnin käräjäoikeuden ratkaisun varaan ja muuttaa ratkaisua oikeudellisella perusteella. Tällainen sääntely mahdollistaisi sellaisen näyttö- ja oikeuskysymyksen erottamisen hovioikeudessa, mikä ei nykytilassa ole mahdollista. Sellainen ei ole mahdollista edes korkeimmassa oikeudessa. Eduskunnan käsiteltäväksi annetussa hallituksen esityksessä 9/2005 vp. eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi kor-

keimmalle oikeudelle annettaisiin kuitenkin mahdollisuus myöntää valituslupa oikeuskysymyksen ratkaisemiseksi hovioikeuden arvioimien tosiseikkojen pohjalta (HE 9/2005 vp, s. 21).

Pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuuden lieventäminen 15 §:ää muuttamalla tarkoittaisi siten huomattavan laajakantoista muutosta muutoksenhakujärjestelmässä. Sen seurauksena ristiriitainenkin näyttö voitaisiin minkä tahansa valituksen osalta jättää ainoastaan käräjäoikeuden arvioinnin varaan. Sen sijaan seulontamenettelyn korjaaminen sisällyttämällä myös pääkäsittelyasiat siihen ei koskisi kaikkia valituksia, vaan ainoastaan sitä osaa valituksista, joiden enempi tutkinta lopetettaisiin seulonnassa sen vuoksi, että käräjäoikeuden ratkaisu on selvästi oikea. Jatkettaessa valituksen käsittelyä seulontamenettelyn jälkeen pääkäsittely olisi toimitettava aina, kun asian ratkaiseminen riippuu suullisen todistelun tai katselmuksessa tehtävien havaintojen uskottavuudesta. Jättämällä valituksen käsittelyjärjestys täystutkinnassa näin muuttamatta varmistetaan nykyisenkaltaisen näyttö- ja oikeuskysymyksen tutkiminen yhdessä vielä hovioikeudessa.

3. Esityksen vaikutukset

Seulontamenettelyn vaikutuksia on arvioitu seulontamenettelyn säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä 91/2002 vp, s. 29—31.

Seulottavien pääkäsittelyasioiden osalta on edellä selostettujen vuoden 2004 tilastotietojen osalta huomattava, että pääkäsittelyasioihin sisältyy niissä sellaisiakin valitusasioita, joita ei ole voitukaan seuloa siitä syystä, että seulontamenettely tuli voimaan vasta loka-kuussa 2003. Seulottavien pääkäsittelyasioiden osuus tulisi siten ehdotun muutoksen vuoksi nousemaan vuoden 2004 viidenneksestä. Se ei kuitenkaan voine nousta enempään kuin noin kolmannekseen kaikista pääkäsittelyasioista. Vuonna 2004 seulotut pääkäsittelyasiat ja kokonaan muuttamatta jääneet pääkäsittelyratkaisut vastasivat yhteensä noin 42 prosenttia kaikista pääkäsittelyasioista. Seulonnalla ei kuitenkaan ole mahdollista eikä tarkoituksaan poistaa pääkäsittelystä

kaikkia sellaisia asioita, jotka jäisivät muuttamatta.

4. Asian valmistelu

Seulontamenettelyä ehdotettiin muutoksenhakutoimikunnan osamietinnössä (komiteamietintö 2001:10). Seulontamenettelyn säätämiseen johtanut HE 91/2002 vp. valmisteltiin mietinnön pohjalta.

Oikeusministeriö on marraskuussa 2004 asettanut selvitysmiehen arvioimaan muutoksenhakujärjestelmän kehittämistarpeita hovioikeudessa käsiteltävien riita- ja rikosasoiden osalta. Selvitysmies valmisteli korkeimman oikeuden marraskuussa 2004 antaman ennakkoratkaisun KKO 2004:116 jälkeen ehdotuksen seulontamenettelyn tarkistamiseksi niin, että pääkäsitteystä ratkaistavat asiat kuuluisivat seulontamenettelyn piiriin (Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2005:1).

Ehdotuksesta pyydettiin lausunnot 24 taholta ja saatiin 22 taholta. Lausunnon antoi-

vat muun muassa korkein oikeus, kaikki hovioikeudet, kaksi käräjäoikeutta, laillisuusvalvojat, valtakunnansyyttäjänvirasto, hovioikeustuomareiden ja syyttäjien ammattijärjestöt sekä Suomen Asianajajaliitto. Näistä lain muuttamista vastustivat korkein oikeus ja asianajajaliitto. Korkeimman oikeuden mukaan seulontamenettelystä saadut kokemukset eivät puolla sen laajentamista. Asianajajaliitto puolestaan vastusti seulontamenettelyä sillä perusteella, että se merkitsee muutoksenhakuoikeuden rajoittamista. Vaasan hovioikeus piti ehdotetun seulontasäännöksen suhdetta muihin menettelysäännöksiin tulkinnanvaraisena. Valtakunnansyyttäjänvirasto ja Jyväskylän käräjäoikeus katsoivat, että muutos tulisi toteuttaa muuttamalla oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:ää.

Käsillä oleva hallituksen esitys on valmisteltu selvitysmiesmietinnön ja lausuntopäätteen pohjalta. Ehdotusta on täsmennetty niin, että seulontasäännöksestä selvästi ilmenee, ettei pääkäsitteelyn toimittamisvelvollisuus ole seulontamenettelyssä voimassa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

1.1. Laki oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta

26 luku. Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa

2 §. Ehdotetun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan myös sellainen valitusasia, jonka ratkaiseminen riippuu suullisen todistelun tai katselmuksesta tehtävien havaintojen uskottavuudesta, voisi tulla seulotuksi, vaikka sellaisen asian ratkaiseminen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:n mukaan edellyttäisi pääkäsittelyä. Pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuus ei olisi voimassa seulontamenettelyssä, vaan vasta jatkettaessa valituksen tutkimista sen jälkeen täystutkinnassa. Selvyyden vuoksi tämä ilmaistaisiin 2 §:n 1 momentin johdantokappaleeseen tehtävällä lisäyksellä, jonka mukaan seulontamenettelyssä ei noudateta tämän luvun 14 ja 15 §:n säännöksiä, vaikka sama tarkoitus ilmeneekin jo voimassa olevasta oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 a §:n 4 momentista, jonka mukaan jos valituksen tutkimista päätetään (seulontamenettelyn jälkeen) jatkaa, noudatetaan, mitä jäljempänä mainitussa luvussa säädetään.

Valituksen käsittely hovioikeudessa aloitetaan valmistelulla, johon seulontamenettely kuuluu. Asia siirtyy valmistelun jälkeen täystutkintaan, jos sen käsittelyä on seulontamenettelyssä päätetty jatkaa. Koska valituksen käsittelyjärjestyksessä seulontamenettely edeltää valituksen käsittelyä täystutkintaisessa pääkäsittelyssä, ei mainitun luvun 15 §:n mukainen pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuus ole ristiriidassa sellaisen seulontamenettelyn kanssa, jossa myös pääkäsittelystä ratkaistava asia voi tulla seulotuksi pois enemmästä tutkinnasta. Seulontamenettelyä koskevia säännöksiä ei nimittäin sovelleta valituksen käsittelyjärjestyksessä missään vaiheessa samanaikaisesti pääkäsittelyn toimitamista koskevien asian täystutkintaa sääntelevien säännösten kanssa, koska seulonta on

mahdollista ainoastaan asian valmisteluvaiheessa.

Sillä, että suullisen todistelun uskottavuuden arviointi on 15 §:n mukaan mahdollista ainoastaan pääkäsittelyssä, on ilmaistu oikeudenkäyntiä hovioikeudessa koskeva välittömyysperiaate. Sillä, että seulontamenettelyssä voitaisiin ehdotettavan 2 §:n mukaan luottaa kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuteen myös suullisen todistelun uskottavuuden arvioinnin osalta, ilmaistaisiin muutoksenhakua hovioikeuteen koskeva kärjäoikeuden ratkaisuun kohdistuva luottamusperiaate. Näiden kahden periaatteen yhteensovittamiseksi hovioikeusmenettelyssä on syytä tämentää, mitä uskottavuusarviointi ja välittömyysperiaate sen osana tarkoittavat.

Asianosaisen tai todistajan suullinen kertomus pääkäsittelyssä sisältää väitteitä tosiasioista määrätyn havaintokokemuksen perusteella. Tähän havaintoon tai kertomukseen voi kuitenkin sisältyä erilaisia virhelähteitä, jotka kyseenalaistavat kerrotun havainnon oikeellisuuden. Kertomuksen uskottavuus tarkoittaa tuomioistuimen kannanottoa, että kerrottu havainto on oikea, jolloin kertomuksella on näyttöarvoa kanteen tai syytteen ratkaisemisen kannalta olennaisen seikan olemassaolosta. Kannanotto kerrotun havainnon oikeellisuudesta edellyttää kuitenkin siihen mahdollisesti sisältyvien virhelähteiden merkityksen kontrollointia.

Havainnon oikeellisuuden kyseenalaistavia mahdollisia väitteitä eri virhelähteistä voidaan erottaa kolmenlaisia: 1) Kerrottu havainto ei ole oikea (havainnon virhelähteet). Uskottavuusarvioinnin kohteena ovat silloin kertojan fyysiset edellytykset havainnoida oikein. Väitteet esimerkiksi silminnäkiäkertojan aistitoimintojen vajavaisuudesta tai havainto-olosuhteiden vaikeudesta havaintotilanteessa ovat omiaan herättämään epäilyksiä kertomuksen uskottavuudesta. 2) Kerrottu ei vastaa kertojan havaintoja (kertojan virhelähteet). Uskottavuusarvioinnin kohteena ovat silloin kertojan motivaatio ja psyykkiset edellytykset kertoa havainnoistaan oikein. Väitteet kertoja tahtoon tai muistiin havainto-

tilanteen jälkeen eri tavoin vaikuttavista tekijöistä ovat omiaan herättämään epäilyksiä kertomuksen uskottavuudesta. 3) Kerrottu ei vastaa kertojan tarkoitusta (kertomisen virhelähteet). Uskottavuusarvioinnin kohteena ovat silloin a) kertojan käyttämien ilmaisujen ja termien ymmärtäminen hänen tarkoitustaan vastaavalla tavalla, b) kertomisen yleisen kulun eli kertomuksen juonen ja sen toimijoiden toiminnan johdonmukaisuus ja ymmärrettävyys ja c) kertojan käyttäytymisen kertomistilanteessa.

Näiden kertomukseen mahdollisesti sisältyvien eri virhelähteiden merkityksen kontrolloimiseksi kertojaa on kuultava henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä, jotta tuomioistuin voi olla välittömässä kuulo- ja näköyhteydessä kertojaan havaitakseen hänen reagointinsa eleineen ja ilmeineen, jos hänen kertomuksensa uskottavuus asetetaan vastakuulustelussa epäilyksenalaiseksi. Luotettava uskottavuusarviointi edellyttää, että kertoja saa välittömästi itse ottaa tuomioistuimen nähdessä kuullen kantaa väitetyjen virhelähteiden merkitykseen ja vastata tuomioistuimen niitä koskeviin tarkentaviin kysymyksiin. Tästä ilmenee 15 §:ssä tarkoitetun välittömyysperiaatteen sisältö.

Ehdotetun sääntelyn mukaan sellaiseen kärjäoikeuden ratkaisuun kohdistuva valitus voitaisiin seuloa, jonka näytön arvioinnin oikeellisuuteen voidaan valituksesta huolimatta selvästi luottaa. Luottamus on näytön arvioinnin perustelujen synnyttämää vakuuttuneisuutta ratkaisun lopputuloksen oikeellisuudesta. Luottamuksen horjuttamiseksi pelkkä näytön arvioinnin riitautus ei valituksessa olisi riittävä, vaan valittajan olisi yksityiskohtaisesti perusteltava riitautuksensa oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §:n 1 momentin 4 kohdassa ja 2 momentissa edellytetyllä tavalla.

Seulonta olisi mahdollista, jos kärjäoikeus on perusteluissaan arvioinut valituksessa väitetyn virhelähteen vaikutusta kertomuksen näyttöarvoon, eivätkä valituksessa esitetyt argumentit horjuta luottamusta niihin kärjäoikeuden päätelmiin, joilla virhelähteen merkitys on eliminoitu. Esimerkiksi valittaja voi rikosasiassa vedota siihen, että sen avaintodistaja on ollut tapahtumista siksi etäällä, että hänen havaintonsa eivät voi olla oikeita. Jos

kärjäoikeuden ratkaisussa ei olisi lainkaan arvioitu todistajan sijainnin vaikutusta hänen kertomuksensa uskottavuuteen, ei asiaa voitaisi seuloa. Jos sen sijaan etäisyyden merkitys on kärjäoikeuden ratkaisussa otettu huomioon ja perusteltu, miksi tällä väitetyllä virhelähteellä ei ole vaikutusta kertomuksen uskottavuuteen, ja valituksessa on kysymys vain tämän saman jo kärjäoikeuden tuomiossa kertaalleen luotettavasti arvioidun väitteen toistamisesta, valitus voitaisiin seuloa, jos ei ole muuta syytä epäillä kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta

Väitetyn virhelähteen täytyy olla merkityksellinen kertomuksen näyttöarvon kannalta. Virhelähteellä on merkitystä silloin, kun kertomuksen uskottavuus edellyttää virhelähteen merkityksen eliminointia pääkäsittelyssä tehtävällä uskottavuusarvioinnilla. Kertomuksella voi olla näyttöarvoa virhelähteestä huolimatta, jos virhelähde on kertomuksen näyttöarvon kannalta merkityksetön niin, ettei se voi kyseenalaistaa kerrotun havainnon oikeellisuutta ainakaan asian ratkaisemisen kannalta olennaisen tosiseikan olemassaolosta.

Syytteen kiistäessään vastaaja tavallisesti esittää syytteen teonkuvaukselle vaihtoehdoisen tapahtumienkulun, joka tulisi asettaa syytteen hylkäävän ratkaisun perusteeksi. Rikosasioissa syyksi lukemiseen riittävä näyttö tarkoittaa, että vastaajan syyllisyydestä ei sen perusteella jää järkevää epäilyä. Syytteen hylkäämiseen johtavan epäilyn on siis oltava järkevää. Järkevä epäily tarkoittaa, että syytteelle vaihtoehtoinen tapahtumienkulku voi todellisuudessa olla mahdollinen, vaikka siitä ei muuta näyttöä kuin vastaajan kertomus olekaan esitetty. Mielikuvitusta edellyttävä vaihtoehtoinen tapahtumienkulku kuuluu järkevän epäilyn ulkopuolelle.

Luottamusperiaatteen mukaisesti valituksen käsittelyn jatkaminen tarkoittaisi, että kärjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuus on silloin valituksen perusteella järkevästi epäiltävissä. Silloin kun kärjäoikeus ei ole ottanut nimenomaan kantaa valituksessa väitetyn virhelähteen merkitykseen, hovioikeuden olisi ehdotetussa seulontamenettelyssä arvioitava seuraavanlaisia näkökohtia:

Onko väitetty virhelähde kertomuksen näyttöarvon kannalta merkityksellinen? Voi-

siko se toisin sanoen muuttaa tehtyä uskottavuusarviointia niin, että vaihtoehtoinen tapahtumakulku voisi olla mahdollinen, jolloin kertomuksen näyttöarvo syytteen ratkaisemisen kannalta olennaisesta tosiseikasta edellyttäisi virhelähteen merkityksen kontrollointia pääkäsitelyssä tehtävällä uudella uskottavuusarvioinnilla? Vai onko virhelähde oikeudellisesti olennaisen seikan olemassaolon kannalta merkityksetön ja kärjäoikeuden näytön arviointi siltä osin luotettava? Seulonta ei olisi mahdollista, jos valittaja voi oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 17 §:n 1 momentin estämättä kuulla hovioikeudessa uusia todistajia, joiden kertomilla seikoilla voi olla merkitystä asian ratkaisemisessa.

Esimerkiksi kärjäoikeus on joko uskottaviksi arvioimiensa asianomistajan ja todistajan yksityiskohtaisten kertomusten tai teknisen tutkinnan näytön perusteella katsonut vastaajan syyllistyneen varkauteen. Oletetaan, että vastaaja väittämättäkään kertomuksiin sisältyvän mitään edellä kuvattuja niiden uskottavuutta horjuttavia virhelähteitä tai epäilemättä teknisen tutkinnan tulosten oikeellisuutta väittää valituksessaan ainoastaan esimerkiksi, että näyttö ei riitä, koska hän ei muista syyllistyneensä rikokseen, tai esittää vaihtoehtoisen tapahtumienkulun, jonka mukaan hän on ollut rikospaikalla muista kuin syytteessä väitetyistä syistä.

Jos kärjäoikeuden syyksi lukevan ratkaisun näytön arvioinnin oikeellisuus ja vaihtoehtoisen tapahtumienkulun mahdollisuus eivät syytteen puolesta puhuvaan näyttöön nähden olisi järkevästi epäiltävissä, valituksen käsittelyä ei olisi aihetta jatkaa pääkäsitelyssä, vaan se voitaisiin seuloa pois enemmästä tutkinnasta. Valituksen käsittelyä olisi sen sijaan jatkettava, jos vaihtoehtoinen tapahtumienkulku olisi syytteen puolesta puhuvasta näytöstä huolimatta järkevästi ajatellen mahdollinen tai asiassa on esitetty muutakin syytettä vastaan puhuvaa asian ratkaisemiseen vaikuttavaa näyttöä kuin vastaajan kertomus tai vastaaja väittää kertomuksiin tai tekniseen näyttöön sisältyvän sellaisia virhelähteitä, jotka voivat kyseenalaistaa niiden näyttöarvon asian ratkaisemisen kannalta olennaisen tosiseikan olemassaolosta

Seulontamenettelyssä hovioikeus siis arvioisi kärjäoikeuden näytön arvioinnin luotet-

tavuutta ja ratkaisisi, onko kärjäoikeuden arvion oikeellisuudesta syntyneen epäilyn vuoksi aihetta jatkaa asian käsittelyä täystutkinnassa. Hovioikeus ei seulonnassa ottaisi itse kantaa suullisen todistelun uskottavuuteen, vaan ratkaisisi ainoastaan, onko uskottavuusarviointi kärjäoikeuden perusteluista ilmenevällä tavalla tehty valituksessa esitettyyn nähden luotettavasti. Suullisen todistelun uskottavuutta voitaisiin välittömyysperiaatteen mukaisesti arvioida uudelleen edelleenkin ainoastaan pääkäsitelyssä. Päätämällä seuloa valituksen pois enemmästä tutkinnasta hovioikeus pidättäytyisi ottamasta todisteluun kantaa ja jättäisi voimaan kärjäoikeuden arvioinnin sen uskottavuudesta. Päätäessään puolestaan jatkaa asian käsittelyä hovioikeus ottaisi omasta puolestaan kantaa suullisen todistelun uskottavuuteen vasta pääkäsitelyssä.

Ehdotettu muutos, jossa luottamusperiaate soveltuisi myös pääkäsitelystä ratkaistaviin asioihin, ei siten ole ristiriidassa välittömyysperiaatteen kanssa, vaikka se kaventaisikin sen soveltamisalaa siinä mielessä, että hovioikeus ei enää pääkäsitelyn toimittamalla olisi velvollinen valvomaan kärjäoikeuden uskottavuusarviointia pelkästään sillä perusteella, että valittaja väittää sen olevan virheellinen. Valittajan olisi sen sijaan saatava aikaiseksi järkevä epäily, että niin voi olla. Luottamusperiaate ja välittömyysperiaate sovitettaisiin yhteen niin, että luottamusperiaate ohjaisi menettelyä seulonnassa ja välittömyysperiaate täystutkinnassa.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohta ehdotetaan muutettavaksi niin, että säännös selvästi ilmaisee seulontamenettelyyn sisältyvän luottamusperiaatteen ja sen, että tämä luottamusperiaate koskee myös pääkäsitelystä ratkaistavia joko suulliseen näyttöön tai katselmukseen perustuvia asioita. Voimassa olevan 1 kohdan kumoaminen ei tässä suhteessa ole yksistään riittävä, vaan seulontasäännöksessä on hovioikeuden huomiota syytä kiinnittää erikseen siihen, onko kärjäoikeuden näyttöratkaisu perusteltu asianmukaisesti niin, että siihen voi ylipäätään syntyä luottamus. Jos kärjäoikeuden näyttöratkaisun perustelut ovat siinä määrin puutteellisia, että niiden luotettavuutta ei voida arvioida, luottamusta kärjä-

oikeuden ratkaisun oikeellisuuteen ei voi edes syntyä, eikä asiaa luonnollisesti voitaisi seuloa. Jos siis kärjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemän arvion oikeellisuutta ei ratkaisun perusteluista käsin voitaisi luotettavasti arvioida, valituksen käsittelyä olisi jatkettava ja toimitettava pääkäsittely hovioikeudessa joko oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 tai 15 §:n nojalla.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohtaan ehdotetaan tehtäväksi 1 kohtaan ehdotetusta sanamuodosta johtuva lähinnä kielellinen täydennys. Seulonnan edellytykset täyttyisivät kohta kohdalta niin, että 1 kohdassa hovioikeuden huomiota kiinnitetään kärjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuuteen siinä ilmaistun luottamusperiaatteen valossa. Muun ohella kärjäoikeuden oikeudellisen päättelyn ja siellä noudatetun menettelyn virheettömyys tulevat arviotaviksi 2 kohdan perusteella.

Ehdotettavat muutokset eivät mahdollistaisi sellaista menettelyä, jossa hovioikeus seulonnassa arvioisi kärjäoikeuden ratkaisun suullisen näytön osalta luotettavaksi, mutta jatkaisi valituksen käsittelyä kirjallisessa menettelyssä siksi, että epäilisi asian ratkaistuksi oikeudellisesti väärin. Koska pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuutta koskevaa 15 §:ää ei esitetä muutettavaksi, on suullinen näyttö tällaisessa tapauksessa otettava täystutkinnassa seulonnassa noudatettavasta luottamusperiaatteesta huolimatta uudelleen vastaan ja tutkittava näyttö- ja oikeuskysymys yhdessä, koska asian ratkaiseminen riippuu täystutkinnassa noudatettavan 15 §:ssä ilmaistun välittömyysperiaatteen mukaisesti suullisen todistelun uskottavuuden arvioinnista.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohta esitetään muutettavaksi niin, että valituksen käsittelyä olisi jatkettava, jos asianosaisen oikeusturva ottaen huomioon rangaistuksen ankaruus, asian erityinen merkitys asianosaiselle tai sen laatu muusta syystä sitä edellyttäisivät. Näissä tilanteissa valituksen käsittelyä olisi siis jatkettava, vaikka epäilystä kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuudesta ei valituksen perusteella olisi syntynytäkään. Kärjäoikeudessa tuomitun rangaistuksen ankaruus ja asian erityinen merkitys asianosaiselle mainittaisiin laissa sellaisina uusina asianosaisen oikeusturvaa

luonnehtivina näkökohtina, jotka voivat muodostaa esteen valituksen seulomiselle. Ne ovat kuitenkin vain esimerkkejä tällaisista oikeusturvatekijöistä, joita voi olla muunkinlaisia. Niiden tarkoitus on ohjata hovioikeuden harkintaa tapauskohtaisesti.

Mitä ankarampi rangaistus kärjäoikeudessa on rikosnimikkeestä riippumatta tuomittu, sitä pidättyväisemmin sitä koskevan valituksen seulomiseen olisi suhtauduttava. Pidättyvyyden tulee ulottua myös syyksi lukemiseen, jos siitä on valitettu. Rangaistuksen ankaruus ei edellytä, että kyseessä tulisi olla jokin määrätty rangaistustyyppi. Lähtökohtaisesti se tarkoittaa ehdotonta vankeusrangaistusta, mutta se voi tarkoittaa myös vastaajan taloudellisiin oloihin nähden poikkeuksellisen ankaraa sakkorangaistustakin. Säännöksen soveltaminen ei edellytä, että rangaistuksen tulisi poiketa kyseisenlaisesta teosta tuomittavasta ns. normaalirangaistuksesta, vaan rangaistuksen ankaruutta seulonnan esteenä tulee arvioida vastaajan elämäntilanteesta ja olosuhteista käsin. Nuorelle vastaajalle ensimmäistä kertaa tuomittava lyhytkin ehdoton vankeusrangaistus voi olla säännöksessä tarkoitettu ankara rangaistus.

Samalla tavalla arvioitaessa asian erityistä merkitystä asianosaiselle seulonnan esteenä lähtökohtana olisi asian merkitys valittajan elämäntilanteesta ja olosuhteissa. Sama asia voi olla eri tavalla merkityksellinen yksityishenkilölle kuin yritykselle tai muulle yhteisölle. Esimerkiksi työsuhdetta koskevalla riidalla on tavallisesti sellaista erityistä merkitystä työntekijälle, jota sillä ei ole työnantajalle. Erisuuruisilla rahamääräisillä riidoilla voi olla säännöksessä tarkoitettua erityistä merkitystä asianosaisille suhteessa näiden taloudellisiin voimavaroihin. Yksityishenkilön perhesuhteita koskevilla asioilla voi puolestaan olla asianosaiselle erityistä merkitystä riippumatta siitä, miten suuresta taloudellisesta edusta siinä on kysymys. Sen sijaan asumista tai työtä koskevissa asioissa erityinen merkitys yksityishenkilöllekin tarkoittaa tavallisesti edun suurta taloudellista vaikutusta asianosaisen olosuhteissa.

Asialla voi olla asianosaiselle erityistä merkitystä useista eri syistä. Säännöksen tarkoitus ei ole, että seulonta estyisi mistä tahansa tällaisesta syystä pelkästään valittajan

asian merkitystä koskevan omakohtaisen kokemuksen ja väitteen perusteella, vaan säännöksen tarkoituksena on suojata valittajan oikeutta saada hovioikeuden ratkaisu sellaisessa asiassa, jonka seulominen pois enemmästä käsittelystä hovioikeudessa ei kyseisessä tapauksessa vastaisi yleisesti hyväksytyä käsitystä tuomioistuimille järkevässä oikeushoidossa kuuluvista tehtävistä.

2. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan noin neljän kuukauden kuluttua sen hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen. Tuona aikana huolehdittaisiin muutoksen tiedottamisesta ja tarvittavasta koulutuksesta. Lakia sovellettaisiin asioissa, joissa muutoksenhaun kohteena oleva kärjäoikeuden ratkaisu julistetaan tai annetaan lain tultua voimaan.

3. Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Perustuslakivaliokunta on antanut lausunnon seulontamenettelyn säätämiseen johtaneesta hallituksen esityksestä 91/2002 vp. Lausunnossaan (PeVL 35/2002 vp.) perustuslakivaliokunta on katsonut sellaisen seulontamenettelyn, josta nytkin on kysymys,

täyttävän oikeudenmukaiselta oikeudenkäynniltä edellytettävät ihmis- ja perusoikeuksien mukaiset vaatimukset. Perustuslakivaliokunta ei pitänyt esitystä ongelmallisena siksi, että pääkäsittelyasiat kuuluivat seulontamenettelyn piiriin. Perustuslakivaliokunta edellytti ainoastaan, että suullinen käsittely mainitaan laissa yhtenä hovioikeuden harkintaan seulonnassa tapauskohtaisesti vaikuttavana seikkana. Tämä on esitystä valmisteltaessa otettu huomioon.

Mikäli kärjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuuteen ei voida valituksessa esitetyn perusteella luottaa tai arvioinnin oikeellisuutta ei voida kärjäoikeuden ratkaisun perustelujen puutteellisuuden tai epäselvyyden vuoksi pääkäsittelyä toimittamatta luotettavasti arvioida, asian käsittelyä on jatkettava hovioikeuden pääkäsittelyssä oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 tai 15 §:n nojalla, elleivät kärjäoikeuden ratkaisun perustelut ole oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 4 §:ssä tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 4 §:n 1 momentissa säädettyyn nähden niin puutteelliset, että asia olisi palautettava kärjäoikeuteen.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 381/2003, seuraavasti:

26 luku

Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa

2 §

Hovioikeus päättää ensin menettelyssä, jossa ei noudateta tämän luvun 14 ja 15 §:n säännöksiä, otetaanko valitus enempään tutkintaan (*seulontamenettely*). Valituksen tutkimista ei jatketa, jos hovioikeus yksimielisesti toteaa olevan selvää, että:

1) käräjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuuteen voidaan pääkäsittelyä toimittamatta luottaa;

2) käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei muutoin ole virheellinen; eikä

3) asianosaisen oikeusturva ottaen huomioon rangaistuksen ankaruus, asian erityinen merkitys asianosaiselle tai sen laatu muustakaan syystä edellytä valituksen käsittelyn jatkamista.

—————
 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
 ta 20 .

Tätä lakia sovelletaan asioissa, joissa muutoksenhaun kohteena oleva käräjäoikeuden ratkaisu julistetaan tai annetaan lain tultua voimaan.

Naantalissa 23 päivänä kesäkuuta 2005

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 381/2003, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

26 luku

26 luku

Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa**Valitusasian käsittelystä hovioikeudessa**

2 §

2 §

Hovioikeus päättää ensin, otetaanko valitus enempään tutkintaan (*seulontamenettely*). Valituksen tutkimista ei jatketa, jos hovioikeus yksimielisesti toteaa olevan selvää, että:

Hovioikeus päättää ensin *menettelyssä, jossa ei noudateta tämän luvun 14 ja 15 §:n säännöksiä*, otetaanko valitus enempään tutkintaan (*seulontamenettely*). Valituksen tutkimista ei jatketa, jos hovioikeus yksimielisesti toteaa olevan selvää, että:

1) asiassa ei ole 15 §:n nojalla toimitettava pääkäsittelyä;

1) *käräjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuuteen voidaan pääkäsittelyä toimittamatta luottaa;*

2) käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ole virheellinen; eikä

2) *käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei muutoin ole virheellinen; eikä*

3) asianosaisen oikeusturva asian laatu huomioon ottaen muustakaan syystä edellyttää valituksen käsittelyn jatkamista.

3) *asianosaisen oikeusturva ottaen huomioon rangaistuksen ankaruus, asian erityinen merkitys asianosaiselle tai sen laatu muustakaan syystä edellyttää valituksen käsittelyn jatkamista.*

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 20 .

Tätä lakia sovelletaan asioissa, joissa muutoksenhaun kohteena oleva käräjäoikeuden ratkaisu julistetaan tai annetaan lain tultua voimaan.